



سخن روز

لزوم توجه به بهداشت مبتنی بر سلامت اکوسیستم

امروزه تراژدی‌های زیست‌محیطی، ناشی از رشد جمعیت و صنعتی‌شدن، مانند تغییرات آب‌وهوایی، انقراض گونه‌ها، جنگل‌زدایی و به‌طورکلی تخریب محیط‌زیست، به‌سرعت در حال ایجاد یک بحران جهانی بی‌سابقه است. برای اولین بار، انسان‌ها در حال ایجاد تغییرات جدی در کارکرد اساسی جو زمین، ژئوسفر و بیوسفر هستند. به‌تازگی، تعدادی از زیست‌شناسان برجسته با نگرانی خاطر نشان کرده‌اند، «تغییر زمین توسط انسان قابل توجه و درحال رشد است». بین یک سوم تا نیمی از سطح زمین توسط عمل انسان دگرگون شده است. غلظت دی‌اکسیدکربن در جو از آغاز انقلاب صنعتی نزدیک به ۳۰ درصد افزایش یافته است. بیش از نیمی از تمام آب شیرین سطحی قابل دسترسی، توسط بشر استفاده می‌شود و حدود یک چهارم گونه‌های پرندگان روی زمین به سمت انقراض سوق داده شده‌اند و فاجعه‌های متعدد دیگر که به کرات ذکر شده است. این هشدارها، به شواهد روشنی از یک بحران روبه‌رشد زیست‌محیطی اشاره دارد. همچنین، دانشمندان زیادی به اثرات بالقوه تغییرات محیطی جهانی بر سلامت انسان اشاره نموده‌اند. آنها ارتباط بین تغییرات محیطی و سلامت انسان را بررسی و برنامه‌ها و سیاست‌هایی را که هم از سلامت بشر و هم از محیط‌زیست محافظت می‌کند، پیشنهاد نموده‌اند. آنها به خطرات زیست‌محیطی و ارتباط آنها با بیماری‌های انسان‌ها، مانند تغییرات جهانی محیطی ناشی از فعالیت‌های انسانی و نقش احتمالی آنها در بروز مشکلات بهداشتی نوظهور متمرکز شده‌اند.

در دهه‌های گذشته، زیست‌شناسان، بوم‌شناسان و پزشکان، مفهوم سلامت اکوسیستم (Ecosystem health) را پیشنهاد و تبیین کرده‌اند. براساس این مفهوم، انسان‌ها در اکوسیستم‌های پیچیده به‌عنوان عضو شرکت می‌کنند و سلامتی آنها وابسته به سلامت اکوسیستم است. دیدگاه سلامت مبتنی بر اکوسیستم، خدمات مرتبط با سلامتی را، که محیط طبیعی ارائه می‌کند، مدنظر قرار می‌دهد و ارتباط اساسی بین محیط سالم و سلامت انسان را تصدیق می‌کند. تخریب محیط‌زیست باعث تشدید عدم تعادل بین جمعیت و منابع می‌شود و هزینه‌های توسعه و وسعت و شدت فقر را افزایش می‌دهد. نیاز اقشار محروم به زمین‌های کشاورزی، چوب سوخت و الوار، منجر به تخریب جنگل‌ها و افزایش فرسایش خاک، سیل و لغزش زمین و کاهش بهره‌وری کشاورزی می‌شود. به‌طور خلاصه، تعاملات بین فقر، رشد جمعیت و تخریب محیط‌زیست، مانع توسعه اقتصادی پایدار و بدتر شدن سلامت بشر شده است. این مشکلات ناشی از تغییرات محیطی، چالش‌های جدیدی را برای علم بهداشت عمومی سنتی ایجاد کرده است.

تأثیرات انسانی در قالب فشار جمعیت، سوء استفاده از منابع، ترجیح منافع شخصی اقتصادی و فناوری‌های نامناسب، به‌سرعت در حال تخریب محیط‌زیست است. این تأثیر، به نوبه خود، الگوهای جدیدی از فقر و بیماری را در انسان و اکوسیستم ایجاد می‌کند. تنش میان سلامت اکوسیستم، سلامت عمومی و سلامت فردی در آغاز قرن بیست و یکم به نقطه بحرانی خود رسیده است.

علم لازم برای درک تغییرات محیطی جهانی، به‌طور فزاینده‌ای، بین‌رشته‌ای است و نیاز به همکاری بین هواشناسان، شیمی‌دانان، زیست‌شناسان، کشاورزان، زیست‌شناسان، اقلیم‌شناسان و متخصصان علوم بهداشتی دارد. برای محافظت از سلامت مردم، ما باید انواعی از سیستم‌های غذا، انرژی و تولید صنعتی را توسعه دهیم که بتوانند در طول نسل‌ها پایدار بمانند. ما همچنین به سیستم‌های پیشگیری برای حفاظت از محیط‌زیست و ارتقای سلامت نیاز داریم. یافتن راه‌حلهایی برای کاهش تهدیدات ناشی از تغییرات محیطی، چالش اصلی سلامت قرن آینده است.

در همین رابطه، «پزشکی اکولوژیک» (Ecological medicine) اصطلاحی است که توسط کارولین رافنسپرگر (Carolyn Raffensperger)، مدیر اجرایی شبکه علم و سلامت محیطی (SEHN)، در سال ۲۰۰۱ برای مرتبط نشان دادن سلامت اکوسیستم‌ها با سلامت جمعیت‌ها، جوامع و افراد ابداع شده است. رافنسپرگر می‌گوید: «پیشگیری، یک داروی زیست‌محیطی است. آیا می‌خواهید سرطان سینه دخترتان را درمان کنید یا می‌خواهید از آن جلوگیری کنید؟ ما باید برای حفظ سلامتی خودمان بر پیشگیری تمرکز کنیم و اساسی‌ترین و راهبردی‌ترین روش پیشگیری، حفاظت از محیط‌زیست، به‌ویژه منابع طبیعی، مانند جنگل‌ها و مراتع است». او می‌گوید: «پزشکان باید آموزش ببینند تا روابط بین سلامت ما و محیط ما را درک کنند و تشخیص دهند. ما فکر می‌کنیم از محیط‌زیست جدا هستیم، این خنده‌دار است. با طب اکولوژیک، جامعه پزشکی، اکنون باید به کل سیستم نگاه کند و فرد را با محیطش در یک بافت (Context) ببیند. ما باید برای خرد بزرگانمان ارزش قائل شویم. ما باید به افراد خردمندی که تمامی موجودات زنده و غیرزنده و محیط‌زیست اطراف آنها را درک کرده‌اند و آنها



سخن روز

را به هم مرتبط، در تعامل و وابسته می‌دانند، احترام بگذاریم. سلامت اکوسیستم زمین، پایه و اساس همه سلامتی‌هاست». بر این اساس سیستم‌های مراقبت‌های بهداشتی، هم‌اکنون برای همگام شدن با الگوهای در حال تغییر بیماری‌ها (ناشی از تغییرات سریع و تخریب‌شده زمین و نیز از شیوه زندگی مردم) تلاش می‌کنند. پزشکی اکولوژیک از جامعه زیست‌پزشکی، بوم‌شناسان، دانشمندان، فعالان و افرادی که نگران سلامت شخصی، همچنین سلامت جوامع و نسل‌های آینده هستند، دعوت می‌کند تا از یکدیگر بیاموزند و رویکردی متعادل و اکولوژیک را برای حفظ سلامت در پیش بگیرند.

پزشکی اکولوژیک بر مفاهیم و ارزش‌های زیر تأکید می‌کند:

وابستگی متقابل (Interdependence). هر یک از ما به شدت با اکوسیستم‌های زمین در ارتباط هستیم. همه ما برای سلامتی و خوشبختی خود به سلامت جامعه جهانی و بیوسفر زمین وابسته هستیم. افراد نمی‌توانند در اکوسیستم‌های مسموم و جوامع ناسالم، زندگی سالم یا شاد داشته باشند.

تاب‌آوری (Resilience). هم پزشکی و هم علم مدیریت اکوسیستم‌ها باید بر ارتقا و بازیابی توانایی ذاتی سیستم‌های بیولوژیکی برای محافظت از خود، بازیابی و التیام تمرکز کنند. سیستم‌هایی که از ظرافت، اقتصاد و انعطاف‌پذیری طبیعت استفاده می‌کنند یا تقلید می‌کنند، مسیرهای امیدوارکننده‌ای را برای تحقیق و توسعه مراقبت‌های بهداشتی ارائه می‌کنند.

«اول، آسیب نرسانید.» (First, do no harm). مراقبت‌های بهداشتی نباید سلامت عمومی یا محیط‌زیست را تضعیف کنند. این اصل احتیاطی باید برای تصمیماتی که بر اکوسیستم، جمعیت‌ها، جوامع و افراد تأثیر می‌گذارد، اعمال شود.

مناسب بودن (Appropriateness). «پزشکی» در ریشه یونانی خود به معنای «اقدامات مناسب» است. هدف پزشکی باید دستیابی به حداکثر سلامتی با کمترین مداخله و بدون فشار بر فرایندهای حفظ حیات زمین باشد.

تنوع (Diversity). سلامت با رویکردهای متنوعی از جمله بسیاری از سیستم‌های درمانی سنتی، سازگاری‌های محلی و علوم بومی در سراسر جهان ارائه می‌شود. لحاظ محیط‌زیست و تنوع زیستی، به‌عنوان ستون سلامت مهم عرضه‌ها مورد تأکید است.

مشارکت (Cooperation). برای کسب دانش و بهبود شیوه‌ها، بیماران باید با پزشکان شریک باشند و پزشکان باید با بوم‌شناسان و سایر متخصصین جهان طبیعی همکاری کنند.

اصلاح (Reconciliation). خدمات مراقبت‌های بهداشتی فردی، باید از نظر اقتصادی، پایدار، عادلانه، در مقیاس متوسط، با کیفیت بالا، غیرتجاری و به‌راحتی در دسترس همگان باشد. تمام تلاش‌ها برای بهبود رفاه انسان، باید در چهارچوب همکاری ایجادشده برای سلامت زمین انجام شود.

پزشکی اکولوژیک یک فراخوان فوری برای اقدام است. درک تغییرات شوم در بیوسفر، ما را وادار می‌کند که به‌صورت فردی و جمعی به این امر مهم بپردازیم. حفظ محیط‌زیست، حفظ، احیا و توسعه جنگل‌ها و مراتع کشور، به‌عنوان مینا و پیش‌شرط هرگونه توسعه و پیشرفت در کشور، ما را در داشتن «محیطی سالم»، که لازمه «انسانی سالم» است، کمک می‌کند.